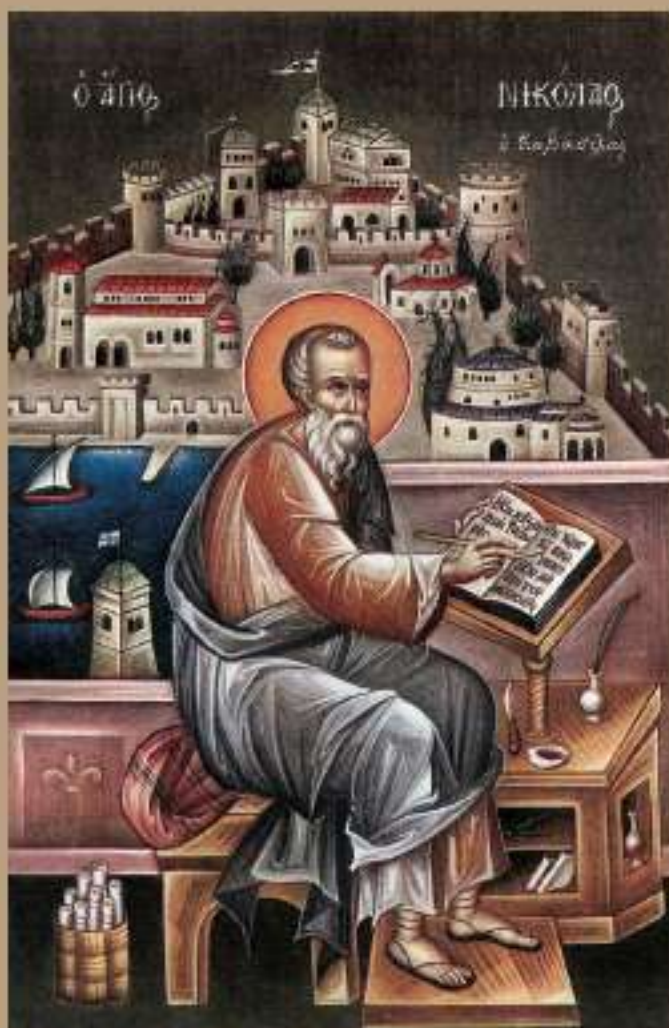

ADRIAN-GHEORGHE PAUL

SFÂNTUL NICOLAE CABASILĂ

∞ Viața, epoca și personalitatea ∞

Volumul I

Adrian-Gheorghe PAUL

SFÂNTUL NICOLAE CABASILĂ
Viața, epoca și personalitatea
(volumul I)

Adrian-Gheorghe PAUL

SFÂNTUL NICOLAE CABASILĂ
Viața, epoca și personalitatea

Volumul I

Editura MEGA | Editura RISOPRINT
Cluj-Napoca, 2024

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

EDITURA MEGA | www.edituramega.ro
e-mail: mega@edituramega.ro

Editura RISOPRINT
Cluj-Napoca
e-mail: editura@risoprint.ro
www.risoprint.ro

CUPRINS

PRECUVÂNTARE	7
INTRODUCERE	15
I. MEDIUL DE FORMARE AL SFÂNTULUI NICOLAE CABASILA	19
1. Linii biografice despre epoca, viața și activitatea Sfântului Nicolae Cabasila	19
2. Două personalități duhovnicești remarcabile ale secolului al XIV-lea. Legătura fructuoasă dintre Sfinții Nicolae Cabasila și Grigorie Palama	53
3. Colecția scrierilor Sfântului Nicolae Cabasila	125
II. MIȘCAREA ORTODOXĂ ISIHASTĂ ȘI MANIFESTAREA ERETICĂ MESSALIANĂ – Locul și poziția Sfântului Nicolae Cabasila în spiritualitatea ortodoxă	143
1. Noțiunea sintetică de <i>isihasm</i> : origini și manifestare	144
2. Rugăciunea isihastă sau <i>rugăciunea inimii</i> : metode și lucrare neptică	173
3. Invocarea în rugăciune a <i>Numelui</i> lui Iisus	200
4. Sfântul Nicolae Cabasila între isihasmul bizantin și spiritualitatea Bisericii Ortodoxe și mișcările eretice ale epocii sale	231
4.1. Contextul apariției și răspândirii messalianismului neortodox	233
4.2. Poziția ortodoxă față de doctrina eretică messaliană în elementele ei fundamentale	257
ÎN LOC DE CONCLUZII	313
BIBLIOGRAFIE	317

PRECUVÂNTARE

Dintru început țin să precizez că aflându-mă încă pe cărările cercetărilor teologice în calitate de student masterand și în băncile Facultății de Teologie Ortodoxă a Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, prin anul 1998, cu ocazia zilei mele de naștere, am primit în dar de la cineva apropiat o carte, pe care mai târziu am răsfoit-o, apoi am citit-o și în cele din urmă mult mai târziu am luat-o ca îndrumare de suflet esențială pentru viața și slujirea mea de mai târziu, atât academic-teologică de la catedră, cât și moral-sacerdotală prin slujirea preotească de la Sfântul Altar. Este vorba despre cartea intitulată *Nicolae Cabasila. Despre viața în Hristos*, editată cu un an înainte (ediția 1997) la Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române a Patriarhiei Ortodoxe din București, în prezentarea și traducerea Părintelui profesor univ. dr. Teodor Bodogae. Mi-a atras într-un mod deosebit atenția în special dese referiri biblice și bogăția de idei sacramentale și doctrinare ale Sfântului Nicolae Cabasila, autorul bizantin al secolului al XIV-lea, la care făcea referire și trimitere aproape la fiecare întâlnire pe care o avea cu noi, studenții de atunci, deja vrednicul de pomenire Părintele profesor univ. dr. Ioan Ică senior, îndrumătorul coordonator al tezei mele de dizertație de atunci și mai apoi susținătorul și ghidul de cercetare în cadrul școlii doctorale din aceeași facultate a universității clujene, unde activa în calitate de profesor universitar și decan al Facultății de Teologie Ortodoxă. Grup larg de studenți teologi eram mai mereu atrași de profundele expuneri dogmatice și incursiunile liturgico-sacramentale pe care ilustrul profesor sibian, venit providențial la Cluj, ni le expunea într-un mod inedit și cu multă ardoare la întâlnirile de curs și seminar de Teologie Dogmatică. Parcă îl revăd cum își descheia gulerul de la reverendă și transpira, mânat fiind de ardoarea cu care ne expunea trăitor și reverențial texte și citate cabasilieni, argumentându-și mai mereu interpretările dogmatice cu referințe logice și profunde citate din Sfântul Nicolae Cabasila. Primind, așadar, în dar de ziua mea de naștere o astfel de carte, a fost pentru mine încă un imbold de a-l cerceta mai atent și a mă apropia, prin

intermediul uneia dintre capodoperele scrierilor lui, de scriitorul bizantin al secolului al XIV-lea, de a-l asimila tot mai mult și ceva mai târziu în a-l aprofunda, personal, cu cercetarea și aprofundarea mea teologică.

Fiind relativ tânăr și (sigur) în formare, laic sau mirean în Biserică, dornic în a aprofunda în școala teologică la nivel de doctorat pe Părinții Bisericii, și după ce am fost admis la doctorat sub îndrumarea Părintelui profesor Ioan Ică senior și la puțin timp după admitere, trimis, prin intermediul unei burse de cercetare, la studii peste hotare, mai precis la Ruprecht-Karls-Universitat din Heidelberg, Germania, am fost îndrumat să aprofundez ilustrele personalități ale vieții duhovnicești ale Bisericii din Răsărit. Așa se face că m-am apropiat de operele și bibliografia multor autori bisericești care au avut o contribuție deosebită la formarea și consolidarea învățaturii de credință și a vieții spirituale și liturgic-sacramentale a Ortodoxiei, adunându-mi un bogat material didactic de cercetare și interpretare teologică din vestitele biblioteci ale Apusului creștin. Este cunoscut deja faptul că m-am aplecat asupra ilustrațiilor Părinți duhovnicești ai secolelor al IV-lea și al V-lea, Sfinții Macarie cel Mare – Egipteanul și Diadoh al Foticeei, cu o mare implicare a lor în consolidarea spiritualității răsăritene și a influenței lor majore în transmiterea credinței drepte și a trăirii curate în sânul Ortodoxiei răsăritene și nu numai. Chiar în cadrul școlii doctorale, deja transferat sub coordonarea Părintelui profesor universitar doctor Dumitru Radu, acum vrednicul de pomenire, de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Patriarhul Justinian” al Universității București, printre alte referate de cercetare, am prezentat un material despre viața duhovnicească a Sfântului Macarie cel Mare, al Egiptului, descrisă în cunoscutele sale *Omilii duhovnicești*, ce au avut o mare influență asupra întregii spiritualități răsăritene, mergând pe linie duhovnicească până la Meister Eckhart, Thomas de Kempis și Nicolae Cabasila – scriitori iluștri ai secolului al XIV-lea. Expunerea a fost foarte bine primită de comisia de evaluare din cadrul Școlii doctorale de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Patriarhul Justinian” din București, în frunte cu Părintele profesor universitar doctor Vasile Răducă, în calitate de președinte de comisie, alături de alți iluștri dascăli de teologie, dar și de îndrumătorul doctoral, Părintele profesor universitar dr. Dumitru Radu, astfel încât mi s-a cerut ca alcătuirea să fie publicată în *Anuarul* Facultății de Teologie din București. Chiar nu mai știu dacă materialul a fost ori nu publicat, însă este cert faptul că încă de atunci dețineam o bogată colecție de scrieri și ghiduri bibliografice diferite despre autorul bizantin Nicolae Cabasila, care, recunosc, m-a impresionat în mod

deosebit prin bogăția ideilor expuse, felul inedit de scriere și prezentare a ideilor bogate în puține cuvinte, varietatea mare a citărilor din Sfintele Scripturi, argumentându-și biblic orice expunere teologică personală și modul unic al prezentării vieții bisericești și duhovnicești a spiritualității răsăritene. Și mi-am dorit încă de atunci să-l aprofundez și să-l evidențiez.

Ceva mai târziu, în calitate de asistent și apoi lector universitar la Departamentul de Teologie Ortodoxă din cadrul Facultății de Litere a Universității de Nord din Baia Mare, unde m-am titularizat la catedra de teologie și spiritualitate ortodoxă, am publicat câteva studii de referință în revista departamentului, intitulată *Ortodoxia maramureșeană*, apoi în revista de cercetare teologică, intitulată *Studia Universitatis Septentrionis – Theologia Orthodoxa*, pe care, de la fondarea Asociației culturale SSTOR, o coordonez în calitate de redactor șef, cu bogate date despre doctrina antropologică și soteriologică cabasiliană. Nu mai spun că după hirotonisire, deseori am citit și recitat cele două capodopere teologice ale maestrului bizantin Nicolae Cabasila (*Despre viața în Hristos* și *Tălcuirea dumnezeieștii Liturghii*), poate cele mai dese citiri personale după *Tratatul despre preoție* a Sfântului Ioan Gură de Aur și *Omiliile duhovnicești* ale Sfântului Macarie cel Mare, și să nu mai vorbim despre expunerile conținutului cursurilor de teologie formate și redactate astăzi în cadrul catedrei sistematice de Teologie Morală și Spiritualitate răsăriteană și de Teologie Dogmatică și Simbolică a Departamentului de Teologie Ortodoxă „Justinian Arhiepiscopul” din cadrul Facultății de Litere a Centrului Universitar Nord din Baia Mare, unde activez și astăzi în calitate de conferențiar titular al Universității Tehnice din Cluj-Napoca, transmițând studenților teologi băimăreni și tinerilor dornici de studiu și aprofundare teologică conținutul doctrinar și expunerile liturgic-sacramentale ale Sfântului Nicolae Cabasila, astfel încât autorul bizantin nu lipsește din nicio expunere de-a mea doctrinară ori religios-morală. Dar nu numai acestea, ci și referințele sublime omiletice cabasiliene la sărbătorile mari ale Preasfintei Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioarei Maria, în calitate de preot slujitor la altarul Bisericii, unde am făcut mai mereu și fac dese referiri la cugetările profunde și pline de har și inspirație dumnezeiască a marelui gânditor bizantin, Nicolae Cabasila. Într-un cuvânt, este unul dintre autorii duhovnicești ai Bisericii Ortodoxe care fac parte din viața mea, atrăgându-mă în mod deosebit – ca om, teolog și sacerdot – asemănător Sfântului Macarie cel Mare ori a Sfântului Grigorie Palama, prin acuratețea scrierii, profunzimea ideilor expuse, largile deschideri și aprofundări pe care le întrevește, argumentația biblică și patristică

deosebită, aproape de neegalat la alți scriitori bisericești, și pentru modestia cu care a rămas în viață ca un anonim, dar a răzbit peste ani și veacuri și a devenit nemuritor, integrat pentru totdeauna, cu dreptate, în aura plină de lumină a Bisericii lui Hristos, fiind canonizat și integrat în rândul sfinților, Care a lucrat providențial și în Sfântul umanist Nicolae Cabasila cu rodnicie deplină și străduință mult folositoare pentru desfătarea sufletelor noastre.

Nu ascund apoi faptul că în urmă cu mai bine de cinci ani mi-am propus să redactez un mănunchi de alcătuiți de suflet folositoare asupra vieții și activității, dar mai ales o expunere detaliată și aprofundată a învățaturii teologice și duhovnicești a maestrului bizantin Nicolae Cabasila, vestitul scriitor laic din secolul al XIV-lea a Bizanțului ortodox, deopotrivă creștin deplin și în același timp umanist serios, devenit tot mai cunoscut în ultimii ani pentru comoara scrierilor ce s-au descoperit și care au fost lăsate moștenire Bisericii și fiilor ei spre îndrumare în calea ce duce la mântuire. Și am căutat, așa cum fac de obicei când recurg la astfel de apropieri de un autor ilustru al vieții Bisericii din Răsărit, și am tot aflat scrieri, pasaje, trimiteri de tot felul, interpretări și comentarii diverse, studii și articole care mai de care, și care toate adunate însumează sute de articole, referințe și studii, zeci de cărți și referate, într-un cuvânt material de cercetare divers și suficient pentru a evoca într-un volum personalitatea autorului bizantin. Cu cât se scurge timpul prin negura vieții, constat că apar alte și alte referințe despre epoca și mediul de formare și de activitate a teologului-laic bizantin Nicolae Cabasila, unele dintre ele traduse și comentate și în limba română, cum e de pildă ilustrul dascăl de teologie al școlii sibiene, părintele profesor Arhidiacon Ioan Ică jr., care ne pune la îndemână două volume de lucrări publicate la Editura Deisis din Sibiu, cu descrierea multor detalii despre viața, scrierile și activitatea maestrului bizantin Nicolae Cabasila, de altfel foarte utile și mult folosite și de noi în alcătuirea de față. Însă descrierea în sine a vieții și formării intelectuale și spirituale, mediul în care a activat pe linie politico-administrativă și bisericească, apropierea de mișcarea isihastă și gruparea palamită a Părinților monahi athoniți, martor cunoscut și atent interpret al dezbaterilor teologice din secolul XIV bizantin în disputa umanismului aristotelic și păgân cu monahismul athonit ce propunea o teologie contemplativă și de inspirație divină necesară pentru a pătrunde tainele Dumnezeuirii și ale vieții umane la nivelul superior al trăirilor mistice și contemplative, viețuitor pe lângă scaunul imperial din Constantinopol, dar și pe lângă marile vetre mănăstirești din Muntele Athos și de pe lângă Constantinopol și Tesalonic, apropierea prietenească

de personalități umaniste și duhovnicești deosebite din vremea sa, dar și cunoașterea deosebită a mișcărilor vremii, a frământărilor societății și a vieții bizantine la toate nivelele de viață socială și bisericească, să nu mai vorbim de provocările doctrinare și necesitățile misionar-pastorale (să nu spunem lipsurile) ale vieții spirituale și liturgice a Bisericii, ne-au determinat în timp să alcătuim o trilogie de lucrări dedicate „bărbatului fără pereche” în istoria și viața Bisericii bizantine, laicul-umanist și echilibratului autor al scrierilor dogmatice și liturgice, religios-morale și omiletice, teologului profund și cunosătorului vieții sacramentale a Bisericii, inspiratului fiu al Bisericii, fără să fie cleric ori monah, cu rang ori poziție în Biserică, purtătorului de har sfințitor, ilustrului alcătuitor de litere, Nicolae Cabasila, decretat, canonisit și cinstit ca sfânt în Biserica ortodoxă a Greciei, cu cinstirea deosebită în fiecare an la 20 iunie, începând cu anul 1982. Iar anul acesta ce stă să se încheie (decembrie 2023 – când volumul I este gata) se împlinesc 700 de ani de la nașterea sa (dacă o plasăm în anul 1323), iar Patriarhia Ortodoxă Română prin glasul unanim al Sfântului Sinod îl recunoaște la modul deplin al cuvântului ca integrat cu rânduială bisericească și cu slujbă de Acatist și Paraclis în calendarul Bisericii Ortodoxe Române, pomenit în Sinaxar, în fiecare an, la data de 20 iunie.

Este, așadar, împlinirea unui deziderat al meu personal și la o dată oarecum rotundă. Și nu oricum: vorbim aici despre o colecție de scrieri, o trilogie de lucrări, ce ne propunem să realizăm în acest an comemorativ, întrucât mărturisim dintru început că numărul paginilor adunate și redactate fiind unul atât de extins, astfel încât depășește 300.000 de cuvinte în peste 1000 pagini, ne determină a descrie cele necesare pentru evidențierea acestui scriitor bizantin, despre care s-a zis că „*n-a avut nici model și nici imitatori*”¹, într-o colecție inedită de trei volume distincte, separate unele de altele, dar aflate în strânsă legătură unul cu altul, fără a delimita în conținut pe unul de altul, ci toate luate împreună făcând dovada înaltei sale personalități și originalității lui impresionante. Așa că în volumul de față, numai conținutul lui însumând cu mult peste 300 de pagini, căutăm să ne apropiem cât mai mult posibil de personalitatea majoră a Sfântului Nicolae Cabasila, cu descrierea vieții și formării sale intelectuale și spirituale, a epocii vieții bizantine din timpul renașterii împăraților Paleologi, dar și ai iluștrilor viețuitori ai vetrelor mănăstirești din Muntele Athos, fără să pierdem însă din vedere pe cunoscuții umaniști de sorginte

¹ Așa îl descrie Părintele profesor Teodor Bodogae, în studiul introductiv al scrierii sale despre Nicolae Cabasila. (Vezi Pr. prof. dr. Teodor Bodogae, *Nicolae Cabasila. Despre viața în Hristos*, Editura IBM al BOR, București, 1997, p. 5).

aristotelică ai vremii veacului al XIV-lea, toate detaliile fiind importante și necesar evidențiate pentru a ne apropia de piscul atât de înalt al scriitorului fără pereche bizantin, în scrisul și condeiul căruia regăsim linia senină și perfect autentică a cugetării creștine milenare a Bisericii, în interiorul căreia, smerit dar elocvent, a trăit și activat în calitate de fiu duhovnicesc al ei.

Așa se face că în acest volum, intitulat *Sfântul Nicolae Cabasila – viața, epoca și personalitatea*, primul din colecția triadică a scrierilor dedicate lui, punem accentul atât pe descrierea vieții și zugrăvirea înaltei sale personalități intelectuale și duhovnicești, cât și pe mișcările spirituale ale epocii și ale Bisericii din vremea sa, trasând linii importante de demarcație asupra isihasmului răsăritean, dar și a mișcării eretice messaliene care au influențat decisiv întreaga spiritualitate a Bisericii primului mileniu creștin, pe care Nicolae Cabasila le-a asimilat curat, le-a sintetizat în conținutul lor folositor și ni le-a prezentat într-o lucrare unică, vastă și de largă circulație spirituală: a reușit a combate subtil messalianismul ca mișcare eretică și a promova isihasmul athonit de tip palamit. De altfel, vom vedea cum Nicolae Cabasila a reușit o sinteză minunată între umanism și teologia palamită, ca un adevărat sintetizator, teologia și gândirea lui fiind una de interferență, de perihoreză, de profundă conviețuire între umanismul creștin și teologia palamită, originală, fără a lăsa să se creadă cumva că cele două dimensiuni vor ajunge să intre în coliziune sau să se excludă în vreun anumit fel.

Următoarele două volume, aflate în curs de apariție la aceeași editură clujeană care ne ajută înspre evidențierea ilustrului autor bizantin, pun accentul pe învățătura duhovnicească și hristologică, cea soteriologic-antropologică și spirituală, – volumul II fiind intitulat *Sfântul Nicolae Cabasila – reperele vieții duhovnicești*, precum și pe doctrina hristic-eclesiologică și mariologică a Sfântului Nicolae Cabasila – volumul III fiind intitulat *Sfântul Nicolae Cabasila – reperele vieții Bisericii*. Întreaga colecție de opere se doresc a aduce în prim plan pe marele scriitor laic-umanist și creștin-isihast, Nicolae Cabasila, ce merită din plin a fi citit și adâncit, evidențiat și interpretat, cunoscut, citat și urmat spre folosință atât minții și sufletului, cât mai ales în vederea dobândirii mântuirii veșnice.

Socotim că efortul nostru va fi spre folos la cât mai mulți iubitori de viață bisericească profundă, cititori laici și sacerdoți, monahi ori mireni dornici de viață duhovnicească și virtuoasă înaltă, teologi ori simpli credincioși în Biserică, și chiar dacă nu am spus ceva nou sau inedit pentru cunoștința unora ori spre povățuirea altora, măcar ne-am străduit a o face într-un mod propriu

și cât mai personal, îndeplinind o datorie morală și de suflet față de dascălii care ne-au făurit și trasat calea în școala teologică românească, ne-au îndrumat și coordonat spre apropierea de astfel de personalități duhovnicești ale Bisericii în vederea îmbogățirii noastre sufletești și de ce nu a sfințirii, motiv pentru care le și păstrăm o vie amintire și le transmitem că le suntem recunoscători. Veșnica lor pomenire din neam în neam! Dincolo de toate, poate peste toate acestea, fiind mânați de datoria sacră în a arăta că și un laic, dacă e adânc ancorat în viața și slujirea Bisericii, poate scrie opere trainice și poate ajunge la desăvârșire, și din experiența vieții duhovnicești înalte să transmită și altora ceea ce dorea să ne descopere tuturor Învățătorul lumii, Domnul nostru Iisus Hristos, anume faptul că: *Eu sunt calea, adevărul și viața!* Din acest punct de vedere, Nicolae Cabasila poate fi un ghid de îndrumare și un dascăl duhovnicesc pentru mulți dintre noi. Nu mai spun că el însuși, se va putea vedea din detaliile biografice evidențiate, ni se descoperă ca fiind o personalitate proeminentă impregnat de duhul iubirii și al prieteniei, așa cum pot fi ele decupate din corespondență, el însuși dovedindu-se a fi o icoană a dragostei față de celălalt. Fie ca acest mic efort al nostru să fie spre folosul sufletesc a cât mai multor ostenitori ai Bisericii și iubitori de viață duhovnicească.

Înainte de a recurge la conținutul expunerilor noastre, țin să mulțumesc tuturor apropiaților care m-au ajutat cu material didactic, colegilor iubitori de cercetare și aprofundare teologică, familiei mele care mi-au îngăduit a lipsi deseori din activitățile casnice și de familie oferindu-mi timpul necesar, condițiile prielnice și îngăduința de a cerceta și redacta această trilogie teologică și duhovnicească, precum și ierarhilor ortodocși ai Episcopiei Ortodoxe a Maramureșului și Sătmăruului pentru Arhieriasca Bindecuvântare pe care mi-au acordat-o în vederea publicării acestor volume. Nu în ultimul rând alege mulțumiri directorului Cristian Sincovici, împreună cu echipa de profesioniști, care au reușit o ediție de excepție a acestei trilogii inedite, precum și Editurii Mega din Cluj-Napoca pentru accept, susținere și publicare. Nădăduim întru folosința a cât mai multor cititori interesați de lumea și spiritualitatea bizantină și de personalitățile remarcabile care și-au pus amprenta asupra sintetizării doctrinei ortodoxe și au influențat decisiv orientările spirituale ale înclinațiilor spre cercetare și aprofundare teologică în lumea răsăriteană.

„...vir extra invidiae aleam doctus, (qui) plurimos ingenii sui foetus edidit, quibus immortale apud posteros nomen obtinuit...” (Wharton Henricus).

Autorul

INTRODUCERE

În Biserica Răsăriteană începutul secolului al XIV-lea ne înfățișează una dintre cele mai reprezentative chipuri de scriitori bizantini din timpul renașterii împăraților Paleologi, loc ocupat de cel care n-a avut nici model și nici imitatori, Sfântul Nicolae *Cabasila*², nepotul arhiepiscopului de Tesalonic (+1363) Nil Cabasila. Unic prin puterea lui de sintetizare, Nicolae Cabasila impresionează prin absorbirea mai tuturor curentelor Tradiției creștine milenare, uneori foarte discordante, începând de la Părinții Apostolici și de la generația imediat următoare, incluzând pe Scriitorii bisericești palestinieni, capadocieni și antiohieni, ca să nu mai vorbim de Sfinții Dionisie Pseudo-Areopagitul și Maxim Mărturisitorul, trecând printr-un Vasile cel Mare și Ioan Gură de Aur, Grigorie din Nazianz ori Atanasie și Chiril ai Alexandriei, sfârșind cu Sfântul Ioan Damaschinul și Sfântul Simeon Noul Teolog, fără să-i piardă din vedere pe Aristotel, Platon și filosofii stoici ori pe alți umaniști celebri ai umanității. Este autorul care a știut foarte bine să-i asimileze și să-i întruchipeze într-un mănunchi de abordări teologice înalte, e drept foarte discrete, dar necesare atât pentru epoca sa, plină de frământări politice și sociale, cât și pentru consolidarea învățaturii Bisericii din vremea sa și mai ales extinderea biruinței isihăștilor asupra ereziilor, ca unul care a fost un isihast prin formare. Cu adevărat Cabasila a fost un „isihast laic” care a promovat „isihasmul de lume”, fiind adânc ancorat și încorporat în Biserică, ca un creștin mirean inițiat și experimentat, în Liturghie, în virtuți și prin Sfintele Taine. Această largime

² A fost proclamat relativ recent ca *sfânt* de Biserica Ortodoxă a Greciei, la data de 3 iunie 1982 (Vezi dosarul nr. 911 al Bisericii Ortodoxe a Greciei din Athena și Sinaxarul grecesc) și canonizat oficial în anul 1983, luna iulie 19, de către Patriarhul Ecumenic Dimitrios. Potrivit hotărârii membrilor Sfântului Sinod Ortodox din Grecia, s-a stabilit ca Sfântul Nicolae Cabasila „să fie numărat și înregistrat împreună cu sfinții Sfintei noastre Biserici spre imitare, folos și zidire duhovnicească a plinătății creștine ortodoxe, cinstit cum se cuvine de toți și lăudat în imne și cântări în ziua a 20-a, a lunii iunie a fiecărui an”. (Actul de canonizare a Sfântului Nicolae Cabasila, Nr. protocol 419 din Cancelaria Arhiepiscopiei Constantinopolului, Noua Romă).

de vederi dovedește calitățile sale de mare creștin și, în același timp, de deplin umanist, în scrisul căruia se poate distinge linia senină și perfect autentică a cugetării creștine, descriind procesul de naștere și de creștere a creștinului în Hristos, cu ajutorul Sfintelor Taine în viața spirituală a fiecăruia în parte, în calitatea lui de mădular viu și activ al trupului tainic al Domnului – Biserica, fie el laic (mirean) ori monah³.

Bărbat „pios și erudit printre primii” (*vir in primis pious et eruditus*), Sfântul Nicolae Cabasila ocupă cu adevărat o poziție specială între comentatorii liturgici bizantini⁴, manifestând o gândire teologică și liturgică profundă și organică, subtilă și realistă, rațională și mistică asupra chestiunilor și actelor liturgice din Biserică, cu aplecarea atentă asupra Sfintei Liturghii bizantine și asupra administrării Sfintelor Taine de inițiere creștină (Botez, Mirungere și Euharistie). Nu a pierdut din vedere nici rolul pe care l-a avut Sfânta Fecioară Maria în planul iconomic (purtarea de grijă) de mântuire al lumii și al omului prin Întruparea din pântecele Ei cel precurat a Fiului lui Dumnezeu, Care a devenit Fiul Ei și, deci, „frate” al nostru și *deofință* sau condescendență după natură cu noi. Dar nici teme eclesiologice ortodoxe, precum noțiunea Bisericii, înțeles ca „Trup tainic și mistic al lui Hristos”, a „omului nou” format în Biserică, viața în Duhul lui Hristos și despre dragoste și bucuria uniunii depline a omului cu Dumnezeu prin elementele din Euharistie (Trupul și Sângele lui Hristos) și practicarea virtuților. Așadar, un teolog complet, aplecat în opera sa maiestuoasă asupra marilor teme și abordări doctrinare ale Bisericii dintotdeauna. Vom încerca în volumul de față să ne apropiem câtuși de puțin de înalta personalitate harismatică și liturgic-mistică a „*laicului isihast*” din Bizanțul secolului al XIV-lea, făcându-ne o imagine completă asupra mediului în care s-a format și educat Sfântul Nicolae Cabasila, să recurgem asupra surselor și curenților de inspirație monahală și umanistă creștină a epocii sale care i-au stat la îndemână spre a se forma decisiv, dar și a influențelor majore atât de la curtea imperială din Constantinopol, cât mai ales a spiritualității isihaste monahale din Muntele Athos și a personalităților umaniste creștine din cetatea Tesalonicului, care toate i-au oferit posibilitatea să-și formeze un caracter nobil și un profil cu aură de sfânt, o personalitate teologică remarcabilă demnă de studiat și mai ales de urmat. Socotim că

³ Cf. *Studiul introductiv* a Pr. prof. Teodor Bodogae din volumul *Despre viața în Hristos*, Editura IBM al BOR, București, 1997, p. 5–6.

⁴ A se vedea comentariul lui H. J. Schulz în a III-a ediție elaborată și actualizată a *Die byzantinische Liturgie. Glaubenszeugnis und Symbolgestalt*, Trier, 2000, p. 232 ș.u.

toate acestea au avut un rol decisiv în desenarea profilului său umanist-isihast creștin, reușind admirabil să sintetizeze spiritual și liturgic, doctrinar și mistic întreaga învățătură hristologică și pneumatică, teocentrică și triadocentrică, antropologică și soteriologică, mariologică, eclezial-bisericească și duhovnicească cu valențe eshatologice, a Spiritualității răsăritene, făcându-se pe sine un mărturisitor autentic al credinței dreptmăritoare și un viețuitor iscusit, următor ilustru al vieții duhovnicești exemplare în Biserica lui Iisus Hristos. Toate acestea ne determină să ne apropiem cât mai mult de înalta sa personalitate duhovnicească, a cărui operă a consolidat substanțial doctrina ortodoxă în mai toate aspectele ei fundamentale și a influențat decisiv spiritualitatea Bisericii *postisihaste* și umanist-ortodoxe începând cu a doua jumătate a secolului al XIV-lea.

Dacă în următoarele două volume din această trilogie de lucrări ne vom apleca asupra doctrinei și învățaturii duhovnicești a Sfântului Nicolae Cabasila, în volumul de față intenția noastră este de a reda viața și formarea personalității înalte, cu contextul descrierii epocii în care a trăit și s-a format maestrul bizantin, colecția scrierilor care l-au făcut celebru pe Nicolae Cabasila peste veacuri și a rămas în memoria Bisericii în calitate de scriitor bisericesc iscusit. Dar nu numai atât, cât și amplasarea Sfântului Nicolae Cabasila în spectrul vieții și mișcărilor spirituale ale Bisericii din Bizanțul secolul al XIV-lea, ca unul ce a cunoscut îndeaproape spiritualitatea isihastă monahală din Muntele Athos și, deci, a avut cunoștință de mișcarea eretică messaliană a epocii, el însuși fiind martorul dezbaterilor pe tărâm teologic a temelor doctrinare și liturgice, a disputelor dintre Răsărit și Apus, a influențelor ascetico-mistice și a trăirilor contemplative în plan spiritual, precum și poziția pe care o adoptă în vederea promovării atât a isihasmului ortodox, cât și a unei spiritualități sacramentale ce vizează pe toți creștinii din Biserică, indiferent de starea și poziția lor, împotriva oricărei devieri de tip messalian. Din acest punct de vedere, îl vom așeza pe autorul nostru alături de Sfântul Grigorie Palama, marele apărător al spiritualității Bisericii de tip isihastic și sintetizatorul și promotorul doctrinei triadologice despre natura incognoscibilă a lui Dumnezeu și energiile divine și ființiale necreate, precum și învățătura milenară ortodoxă despre harul divin și posibilitatea îndumnezeirii omului, dar și lângă Părinții ascetici Macarie cel Mare din Egipt și Diadoh al Foticeei, să nu mai spunem despre Sfântul Dionisie (Pseudo)Areopagitul, ca unul care „subtil și tacit”, în scrisul său atât de echilibrat și limpezit, promovează o doctrină mistică și liturgică pe deplin autentic ortodoxă. Vom regăsi la autorul nostru idei fundamentale isihaste cum

sunt cele că pe Dumnezeu Îl putem vedea și cunoaște în Iisus Hristos chiar din această viață, deși Dumnezeu rămâne în parte ascuns și în parte revelat. Această întrezărire a slavei dumnezeiești deopotrivă ascunse și arătate în fapte de iubire e într-adevăr substanța vieții creștine pentru Cabasila: care e arătarea Celui care este iubire și Care se mișcă în noi prin iubirea Sa. Dragostea de Dumnezeu este singura care face pe omul duhovnicesc să dorească ce dorește și Dumnezeu; prin urmare, actul nostru de iubire se va descoperi deplin dincolo, când vom intra în comuniunea plină de sfințenie și vom sta „față către față” cu Cel mult căutat și dorit – Descoperitorul vieții celei veșnice.

Marele gânditor mirean bizantin, sfântul Nicolae Cabasila, este unul dintre autorii duhovnicești care fac parte din viața mea, atrăgându-mă în mod deosebit - ca om, teolog și sacerdot - asemănător sfinților Macarie cel Mare ori Grigorie Palama, prin acuratețea scrierii, profunzimea ideilor expuse, largile deschideri și aprofundări pe care le întrevește, argumentația biblică și patristică deosebită, aproape de neegalat la alți scriitori bisericești, și pentru modestia cu care a rămas în viață ca un anonim, dar a răzbit peste ani și veacuri și a devenit nemuritor, integrat pentru totdeauna, cu dreptate, în aura plină de lumină a Bisericii lui Hristos, Care a lucrat providențial și în el cu harul divin, cu rodnicie deplină și străduință mult folositoare pentru desfătarea sufletelor noastre.

În volumul de față, care este cel dintâi din trilogia ce ne-am propus să o edităm și să o dedicăm anul acesta sfântului Nicolae Cabasila, la împlinirea a 700 de ani de la nașterea sa, am căutat să ne apropiem cât mai mult posibil de personalitatea majoră a autorului Vieții în Hristos și a Explicării Sfintei Liturghii, cu descrierea vieții și formării sale intelectuale și spirituale, a epocii vieții bizantine din timpul renașterii împăraților Paleologi, dar și ai iluștrilor viețuitori ai vetrelor mănăstirești din Muntele Athos, fără să pierdem din vedere pe cumoscuții umaniști de sorginte aristotelică ai vremii veacului al XIV-lea, pe Părinții isihăști și athoniți, toate detaliile fiind importante și necesar evidențiate pentru a ne apropia de piscul atât de înalt al scriitorului fără pereche bizantin, în gândirea, scrisul și condeiul căruia regăsim linia senină și perfect autentică a cugetării doctrinare creștine milenare.

Autorul

